

Аляксандр Асаткін і яго кароткая кар’ера ў БССР

УДК 94(47+57)«19»(092)+32(47+57)«19»(092)

Аляксей ЕЛІСЕЕЎ,
кандыдат гістарычных
навук, дацэнт

Аляксей ЕЛІСЕЕЎ. Аляксандр Асаткін і яго кароткая кар’ера ў БССР. Артыкул прысвечаны савецкаму дзяржаўнаму і партыйнаму дзеячу Аляксандру Мікалаевічу Асаткіну, удзельніку ўзбуйнення тэрыторыі БССР у 1924 годзе. Прыводзяцца звесткі пра яго працу на пасадах сакратара Часовага Беларускага бюро ЦК РКП(б), адказнага сакратара ЦК КП(б)Б, паказваюцца ўзаемаадносіны палітычнай эліты БССР у сярэдзіне 1920-х гадоў, раскрываецца сутнасць і абставіны канфлікту Асаткіна з нацыянальна арыентаванай часткай кіраўніцтва БССР і КП(б)Б, у выніку якога ён быў адкліканы з працы ў БССР.

Ключавыя словы: БССР, узбуйненне, Часовае Беларускае бюро ЦК РКП(б), Камуністычная партыя (бальшавікоў) Беларусі, палітычная эліта.

Aliaksei YELISEYEV. Aleksandr Asatkin and his short-lived career in the BSSR. The article is dedicated to the Soviet statesman and party figure Aleksandr Asatkin who took part in the enlargement of the BSSR in 1924. The article tells the readership about his work as secretary of the Interim Belarusian Bureau of the Central Committee of the Russian Communist Party (Bolsheviks), Executive Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Belarus (Bolsheviks), the relationship between the political elite of the BSSR in the mid-1920s, the essence and circumstances of Asatkin's run-in with the nationally oriented part of the leadership of the BSSR and the Communist Party of Belarus (Bolsheviks), which resulted in his recalling from the BSSR.

Keywords: BSSR, enlargement, Interim Belarusian Bureau of the Central Committee of the Russian Communist Party (Bolsheviks), Communist Party of Belarus (Bolsheviks), political elite.

Імя Аляксандра Мікалаевіча Асаткіна (1885–1937) сёння мала знаёмае шырокай аўдыторыі, але ў свой час ён знаходзіўся ў цэнтры палітычнага жыцця БССР. У лютым 1924 года Асаткін быў прызначаны сакратаром Часовага Беларускага бюро ЦК РКП(б), а ў маі на пасаду адказнага сакратара ЦК Кампартыі Беларусі яго абраў VIII з’езд КП(б)Б, які замест Часовага бюро стварыў Цэнтральны Камітэт. Такім чынам, Асаткін заняў вышэйшую палітычную пасаду ў рэспубліцы. Праўдападобна, што гэта прызначэнне меркавалася на працяглы

ПРА АЎТАРА

ЕЛІСЕЕЎ Аляксей Барысавіч.

Нарадзіўся ў 1983 годзе ў г. Баранавічы Брэсцкай вобласці. Скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2006), аспірантуру Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы БДУ (2009).

У 2006–2007 гадах працаваў настаўнікам гісторыі і грамадазнаўства Косінскай СШ Лагойскага раёна Мінскай вобласці. З 2007 па 2009 год – начальнік аддзела грамадскага аб’яднання садзейнічання беларуска-расійскай інтэграцыі «Разам». З 2009 года – у сістэме вышэйшай адукацыі краіны: старшы

выкладчык, дацэнт кафедры гуманітарных навук, дэкан Мінскага філіяла Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта эканомікі, статыстыкі і інфарматыкі. З 2015 года – намеснік дырэктара, з 2018 года – дырэктар Мінскага філіяла Расійскага эканамічнага ўніверсітэта імя Г.В. Плеханова.

Кандыдат гістарычных навук (2010), дацэнт (2020).

Аўтар больш як 60 навуковых прац і публікацый, у тым ліку адной манаграфіі.

Сфера навуковых інтарэсаў: гістарыяграфія, палітычная і сацыяльная гісторыя БССР і СССР.

час, але ў верасні 1924 года Асаткіна адклікалі. Яго непрацяглую кар’еру разбурыў адкрыты канфлікт з нацыянальна арыентаванай часткай кіраўніцтва БССР і КП(б)Б, а ЦК і ЦКК РКП(б) сталі пры гэтым на бок беларускіх кіраўнікоў.

Да БССР

Аляксандр Мікалаевіч Асаткін (да свайго прозвішча ён дадаваў псеўданім Уладзімірскі) нарадзіўся 15 кастрычніка 1885 года ў сяле Вазнясенскае Бычыхінскай воласці Кастрямской губерні. Сын царкоўнага дзяка, ён далучыўся да сацыял-дэмакратычнага руху падчас вучобы ў Кастрямской духоўнай семінарыі, якую не скончыў, бо ў 1904 годзе яго арыштавалі.

Аляксандр Асаткін. 1907 год

Пасля бралі пад варту яшчэ чатыры разы, больш за два з паловай гады правёў у адзіночцы. Паводле яго ўспамінаў, каля шасці месяцаў сядзеў у ёй «у найстражэйшай ізаляцыі: без шпацыраў, без лазні, без грошай і перадач» [1, арк. 17]. Тры разы Асаткіна высылалі ў Нарымскі край, дзе агульным тэрмінам ён правёў чатыры гады. Усё гэта здарылася з ім ва ўзросце ад 19 да 26 гадоў. У 1912 годзе Асаткін нарэшце апынуўся на свабодзе, прыехаў у Маскву і паступіў вольным слухачом у Маскоўскі камерцыйны інстытут (цяпер Расійскі эканамічны ўніверсітэт імя Г.В. Плеханава). У 1914 годзе быў мабілізаваны і накіраваны санітарам у санітарна-медыцынскія ўстановы Усерасійскага Земскага саюза. На гэтай службе сустрэаўся з іншымі працаўнікамі саюза: Барысам Позернам, Ісідарам Любімавым і Карлам Ландэрам, якія ў 1917 годзе паслядоўна будуць узначальваць Мінскі Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў [1, арк. 18].

Лютаяўская рэвалюцыя 1917 года застала Асаткіна ў Адэсе, дзе ён удзельнічаў у стварэнні Адэскага Савета рабочых дэпутатаў. У маі Асаткін прыехаў у Маскву, але хутка накіраваўся ў Іванава-Вазнясенск, дзе стаў адным з лідараў прафесійнага саюза тэкстыльшчыкаў, арганізатарам стачкі тэкстыльшчыкаў, якая ахапіла не толькі Іванава-Вазнясенскую, але і некаторыя часткі Кастрямской і Уладзімірской губерняў. Кастрычніцкая рэвалюцыя застала яго ўжо на чале Іванава-Вазнясенскай гарадской думы [1, арк. 11]. На працягу 1918–1920 гадоў дзейнасць Асаткіна была звязана выключна з арганізацыяй тэкстыльнай прамысловасці. З гэтай прычыны ён перабраўся ў Ташкент, дзе хутка быў прызначаны старшынёй Савета народнай гаспадаркі і намеснікам старшыні Савета народных камісараў Туркестанскай АССР. У Туркестане прабыў да красавіка 1922 года, калі быў адкліканы ў Маскву. Працаваў адказным інструктарам ЦК РКП(б), пакуль у ліпені 1923 года яго не напаткала новае прызначэнне – старшынёй створанай пры ЦК РКП(б) камісіі па змяненню межаў БССР.

Узбуйненне тэрыторыі БССР

Пытанне аб вяртанні ў склад БССР усходніх тэрыторый паўстала ў верасні 1922 года падчас абмеркавання ўзаемаадносін паміж РСФСР і савецкімі рэспублікамі з нагоды меркаванага ўтварэння СССР. А 16 верасня 1922 года Цэнтральнае Бюро КП(б)Б паставіла ўзняць пытанне аб тэрыторыі Беларусі, кіруючыся мэтазгоднасцю далучэння да БССР Віцебскай і Гомельскай губерняў [2, с. 197]. У чэрвені 1923 года ад імя Цэнтральнага Бюро КП(б)Б на адрас ЦК РКП(б) была накіравана дакладная запіска з матывамі ўзбуйнення і акрэсленымі новымі межамі рэспублікі. А 12 ліпеня Палітбюро ЦК РКП(б) прызнала ўзбуйненне тэрыторыі БССР пры-

цыпова неабходным і з мэтай усебаковага вывучэння гэтага пытання, вызначэння тэрыторыі БССР з улікам яе пашырэння даручыла Арганізацыйнаму бюро ЦК стварыць спецыяльную камісію. Менавіта гэту камісію і ўзначаліў А. Асаткін.

На пасяджэнні Палітбюро ЦК РКП(б) 29 лістапада 1923 года ён зрабіў даклад «Аб межах Беларусі» [3, с. 210–211]. Ад імя камісіі Асаткін прапанаваў далучыць да БССР усю Віцебскую губерню, два паветы Смаленскай і восем паветаў Гомельскай губерняў. Палітбюро зацвердзіла гэту прапанову і даручыла Прэзідыуму ЦВК СССР у месячны тэрмін прыняць адпаведную пастанову. Як вядома, гэта рашэнне было потым скарэктавана не на карысць БССР і шэраг тэрыторый былі пакінуты ў складзе РСФСР, але большасць усё ж была далучана да рэспублікі.

Калі Прэзідыум ЦВК СССР прыняў пастанову аб узбуйненні тэрыторыі Беларускай ССР (4 лютага 1924 года), Палітбюро ЦК РКП(б) для кіраўніцтва партыйнымі справамі ва ўзбуйненай рэспубліцы стварыла Часовае Беларускае бюро ЦК РКП(б), сакратаром якога быў прызначаны Асаткін. На пасяджэнні ЦБ КП(б)Б 8 лютага Асаткін праінфармаваў пра гэта рашэнне, пасля чаго ЦБ паставіла лічыць сваю дзейнасць спыненай [4, арк. 27 адв].

Умацаванне пазіцый

Першае пасяджэнне Часовага Беларускага бюро ЦК РКП(б) Асаткін правёў 9–10 лютага 1924 года. Па ўзоры Часовага бюро ЦК да часу, пакуль усе пытанні, выкліканыя неабходнасцю аб'яднання савецкіх, партыйных і грамадскіх устаноў далучаных тэрыторый з установамі БССР, не будуць вырашаны, ствараліся таксама часовыя кантрольная камісія КП(б)Б, Усебеларускае бюро прафсаюзаў, Беларускае бюро ЦК РКМ [5, арк. 1–5].

Перад Асаткіным паўстала складаная задача: ад яго патрабавалася забяспечыць інтэграванне ў склад палітычнага класа БССР губернскіх эліт Віцебшчыны і Гомельшчыны, якія раней былі супраць далучэння да БССР. Хутка пытанне аб прыцягненні адказных работнікаў новых тэрыторый у цэнтральныя савецкія ўстановы Беларусі зрушылася, але з відавочнай перавагай на карысць Віцебшчыны: старшыня Віцебскага губвыканкама Зміцер Прышчэпаў стаў першым намеснікам наркама земляробства БССР, старшыня Віцебскага губернскага Савета народнай гаспадаркі Аўгуст Калнін узначаліў ВСНГ БССР, работнікі Віцебскага губкама РКП(б) Васіль Дзякаў і Васіль Трунтаеў сталі загадчыкамі адпаведна агітацыйна-прапагандысцкага і арганізацыйнага аддзелаў КП(б)Б. Рост уплыву віцебскай групы быў замацаваны на VIII з'ездзе КП(б)Б (12–14 мая 1924 года), які абраў Асаткіна адказным сакратаром ЦК КП(б)Б, а сакратарамі ЦК, фактычна яго намеснікамі, – Дзякава і Трунтаева. Прадстаўнікі Віцебшчыны атрымалі перавагу і ў складзе Цэнтральнай кантрольнай камісіі КП(б)Б, абранай на з'ездзе. Наогул «віцебскія таварышы» сталі апорай Асаткіна. Што да прадстаўнікоў Гомельшчыны, то тут можна згадаць хіба што імя Мікалая Галадзеда, які ў сакавіку 1924 года быў узяты на працу ў цэнтральны апарат КП(б)Б.

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы